

# جایگاه ایران در تجارت کشورهای صنعتی

حسن علانی

در سال ۱۹۷۸ تا ۱۹۸۰، تحریم اقتصادی ایران، تجدیدنظر و بعضاً ابهام در سیاستهای تجاری ایران بود، به طوری که ارزش صادرات کشورهای صنعتی در نهایت به ۶۳۲۱ میلیون دلار در سال ۱۹۸۲ کاهش یافت.

در سالهای اولیه پس از انقلاب اسلامی ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران دستخوش تحولات عمده‌ای گردید که این تحولات، عمدتاً ناشی از نوسانات قیمت نفت در سال ۱۹۷۸ تا ۱۹۸۰، تسحریم اقتصادی ایران، تجدیدنظر و بعضاً ابهام در سیاستهای تجاری ایران بود.

همگام با افزایش مجدد درآمدهای نفتی ایران در سال ۱۹۸۳، ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران نیز افزایش شدیدی یافت و به

## ۳ - جایگاه ایران در صادرات کشورهای صنعتی

با توجه به بررسی ارزش صادرات کشورهای صنعتی در مقاله قبل، در این بخش به بررسی ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران در کنار سهم ایران در صادرات این کشورها خواهیم پرداخت.<sup>۱</sup> به طوری که از جدول (۲) مستفاد می‌گردد، ارزش کل صادرات کشورهای صنعتی به ایران در سال ۱۹۷۰ بالغ بر ۱۸۸۴ میلیون دلار بوده که این رقم در پنج سال بعد با افزایش قیمت نفت و افزایش واردات ایران به حدود ۴/۵ برابر افزایش یافته و به ۸۴۰۲ میلیون دلار رسیده است. در سالهای اولیه پس از انقلاب اسلامی ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران دستخوش تحولات عمده‌ای گردید که این تحولات، عمدتاً ناشی از نوسانات قیمت نفت

حداکثر خود، یعنی ۱۱۸۶۷ میلیون دلار در سالهای بعد از ۱۹۷۸ رسید، اما مجدداً از سال ۱۹۸۴ با تشدید جنگ عراق علیه ایران و کاهش تدریجی بهای نفت خام در بازار جهانی و همچنین کاهش صادرات نفت ایران و افول روابط سیاسی - اقتصادی با برخی از کشورهای صنعتی، ارزش صادرات این کشورها به ایران پیوسته رو به کاهش گذارد و به حداقل خود یعنی ۵۰۲۲ میلیون دلار در سال ۱۹۸۸ محدود گردید (این رقم کمترین حجم صادرات کشورهای صنعتی به ایران در خلال سالهای ۱۹۷۵ - ۸۸ بود).

با پایان جنگ ایران و عراق و اجرای سیاستهای نسبتاً باز تجاری توسط ایران، در سالهای بعد ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران رو به افزایش گذارد و به بیش از ۱۴۹۷۱ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسید که بیسابقه‌ترین رقم را در دوره مورد بررسی نشان می‌دهد که در حدود سه برابر صادرات سال ۱۹۸۸ آنها به ایران می‌باشد.

با پایان جنگ ایران و عراق و اجرای سیاستهای نسبتاً باز تجاری توسط ایران، در سالهای بعد ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران رو به افزایش گذارد و به بیش از ۱۴۹۷۱ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسید که بیسابقه‌ترین رقم را در دوره مورد بررسی نشان می‌دهد.

در این میان در تمامی دوره مورد بررسی ارزش صادرات کشورهای عضو جامعه اروپا (EC)<sup>۴</sup> بالاترین رقم صادرات کشورهای صنعتی به ایران را تشکیل می‌دهد، به طوری که ارزش آن از ۹۶۲ میلیون دلار در سال ۱۹۷۰ به ۴۰۹۹ میلیون دلار در سال ۱۹۷۵ و ۷۱۵۳ میلیون دلار در سال ۱۹۸۳ رسیده است که معادل ۷/۵ برابر صادرات سال ۱۹۷۰ آنها به ایران بوده؛ در حالی که همین رقم برای کل کشورهای صنعتی تنها معادل ۶/۳ برابر بوده است. بنابراین میزان رشد صادرات جامعه اروپا به ایران به مراتب بیش از متوسط رشد صادرات کشورهای صنعتی به ایران بوده است. در خلال سالهای بعد از ۱۹۸۳، ارزش صادرات جامعه اروپا به ایران به دلایل کنترل بیشتر واردات توسط ایران، مسائل فیمابین و نقصان درآمدهای ارزی ایران دچار کاهش گردیده و به حداقل خود در سالهای بعد از ۱۹۷۸ یعنی ۳۵۹۵ دلار در سال ۱۹۸۸ رسیده که البته میزان کاهش آن کمتر از متوسط کاهش صادرات کل کشورهای صنعتی به ایران بوده است. در سالهای بعد از ۱۹۸۸ ارزش صادرات جامعه اروپا به ایران افزایش شدیدی یافت و به ۹۶۴۲ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسید که ۲/۷ برابر سال ۱۹۸۸ می‌باشد. درحالی که در همین مدت صادرات کل کشورهای صنعتی تقریباً سه برابر افزایش پیدا کرد. بنابراین به نظر می‌رسد که در سالهای بعد از جنگ، از گرایش تجاری ایران به جامعه اروپا اندکی کاسته شده و سهم دیگر کشورهای

صنعتی در صادرات به ایران از رشد بالاتری نسبت به کشورهای جامعه اروپا قرار گرفته است.<sup>۳</sup>

از لحاظ رتبه‌بندی کشورهای جامعه اروپا، آلمان با ۴۰۳ میلیون دلار صادرات در سال ۱۹۷۰ در مقام اول قرار داشته و کشورهای انگلستان، ایتالیا و فرانسه در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در حالی که در سال ۱۹۷۵ ارزش صادرات فرانسه از ایتالیا پیشی گرفته و این کشور را در رده سوم قرار داده است.

کشورهای صنعتی عمده صادرکننده کالا به ایران را کشورهای آمریکا، ژاپن و کانادا تشکیل می‌دهند. در سال ۱۹۷۰ ارزش صادرات کشورهای فوق به ایران بالغ بر ۸۱۱ میلیون دلار بوده که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۳۷۹۲ میلیون دلار (بالغ بر ۴/۷ برابر سال ۱۹۷۰) افزایش یافته است. این رقم اگر با متوسط افزایش صادرات کشورهای جامعه اروپا مقایسه شود، ۲/۸ برابر کمتر از آن بوده است. بنابراین کشورهای جامعه اروپا سهم بیشتری از افزایش صادرات به ایران را در سالهای فوق برده‌اند.

در این میان در تمامی دوره مورد بررسی ارزش صادرات کشورهای عضو جامعه اروپا (EC) بالاترین رقم صادرات کشورهای صنعتی به ایران را تشکیل می‌دهد.

در سالهای بعد از انقلاب نیز اگرچه آلمان پیشتاز صادرکنندگان کالا به ایران در میان اعضای جامعه اروپا بود، لیکن کشور ایتالیا با افزایش صادرات خود توانسته از مقام چهارم به مقام دوم ترقی نماید. همچنین با کاهش صادرات فرانسه در سالهای آخر جنگ ایران و عراق، این کشور به مقام هشتم در میان نه کشور اصلی جامعه اروپا تنزل یافته است. در میان کشورهای جامعه اروپا ایرلند از کمترین حجم صادرات به ایران برخوردار بوده و پیوسته در رده آخر از نظر رتبه‌بندی قرار داشته است. بعد از جامعه اروپا دومین گروه از

در سالهای پس‌سعد از ۱۹۸۸ ارزش صادرات جامعه اروپا به ایران افزایش شدیدی یافت و به ۹۶۴۲ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسید که ۲/۷ برابر سال ۱۹۸۸ می‌باشد. درحالی که در همین مدت صادرات کل کشورهای صنعتی تقریباً سه برابر افزایش پیدا کرد.

در سالهای اولیه انقلاب، ارزش صادرات این کشورها متناسب با کاهش واردات ایران تنزل یافته و به ۱۳۲۸ میلیون دلار در سال ۱۹۸۲ رسیده است. بنابراین اگرچه با بروز بحران در روابط ایران و آمریکا ارزش صادرات این کشور به ایران به شدت دچار کاهش گردید، اما این کاهش با افزایش ارزش صادرات ژاپن تا اندازه‌ای جبران شد و به ۳۴۹۳ میلیون دلار در سال ۱۹۸۳ رسید (ژاپن قسمت اعظم کاهش

سهم آمریکا در تجارت با ایران را از آن خود نمود). در سالهای بعد از ۱۹۸۳ ارزش صادرات این کشورها به دلیل قطع صادرات آمریکا و کاهش درآمدهای ارزی ایران مجدداً کاهش یافت و به حداقل خود یعنی ۹۱۵ میلیون دلار در سال ۱۹۸۸ بالغ گردید.

**در میان کشورهای جامعه اروپا ایرلند از کمترین حجم صادرات به ایران برخوردار بوده و پیوسته در رده آخر از نظر رتبه‌بندی قرار داشته است.**

مشابه سایر کشورهای صنعتی با خاتمه جنگ ایران و عراق، ارزش صادرات این گروه از کشورها نیز مجدداً افزایش یافت و به ۳۵۹۱ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسید. نکته قابل توجه در صادرات این گروه از کشورها آن است که تا قبل از انقلاب اسلامی، آمریکا در صدر صادرکنندگان به ایران قرار داشت، اما با بروز انقلاب و سپس قطع روابط سیاسی ایران و آمریکا حجم صادرات آمریکا دچار کاهش شدیدی گردید. و بالاخره از سال ۱۹۸۶ کاملاً قطع شد، تا اینکه با خاتمه جنگ، آمریکا مجدداً صادرات خود به ایران را از سال ۱۹۹۰ از سر گرفت که ارزش آن در سال ۱۹۹۱ به ۵۸۰

میلیون دلار بالغ گردید. با این حال هنوز ژاپن جایگزین آمریکا در صادرات به ایران بوده و ارزش صادرات آن در سال ۱۹۹۱ به ۲۷۲۴ میلیون دلار رسیده است.

بالاخره آخرین گروه از کشورهای صنعتی صادرکننده کالا به ایران را کشورهای عضو اتحادیه تجارت آزاد (افتا) تشکیل می‌دهند. در این رابطه ارزش صادرات این اتحادیه از ۱۱۱ میلیون دلار در سال ۱۹۷۰ به ۵۱۱ میلیون دلار در سال ۱۹۷۵ افزایش یافت، اما برخلاف کاهش صادرات کشورهای گروه قبلی (یعنی آمریکا، ژاپن و کانادا)، ارزش صادرات کشورهای اتحادیه مذکور نه تنها در سالهای اولیه بعد از انقلاب، دچار کاهش نگردید، بلکه به ۷۰۹ میلیون دلار در سال ۱۹۸۲ و ۱۲۲۱ میلیون دلار در سال ۱۹۸۳ افزایش یافت. مشابه روند کلی کاهش صادرات کشورهای صنعتی، از سال ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۸ صادرات افتا به ایران نیز دچار کاهش گردید و به ۵۰۲ میلیون دلار در سال ۱۹۸۷ بالغ گردید، اما از سال ۱۹۸۸ این روند معکوس شد و ارزش صادرات افتا به ۱۷۳۸ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسید که بالاترین رقم صادرات آنها در دوره مورد بررسی به ایران بوده است.

جدول ۲ - ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران در سالهای ۱۹۷۰ - ۱۹۷۵ و ۱۹۸۲ - ۹۱

ارقام: میلیون دلار

کشور / سال	۱۹۷۰	۱۹۷۵	۱۹۸۲	۱۹۸۳	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
A: کشورهای جامعه اروپا (EC)	۹۶۲	۴۰۹۹	۴۲۸۴	۷۱۵۳	۶۰۱۴	۴۳۵۰	۳۹۰۱	۳۳۳۶	۳۵۹۵	۵۰۲۹	۶۴۴۱	۹۶۴۲
۱- بلژیک و لاکزامبورگ	۳۲	۲۵۱	۱۶۰	۲۸۳	۲۵۴	۱۹۶	۳۴۱	۳۱۶	۳۶۳	۴۹۳	۳۳۶	۴۶۹
۲- دانمارک	۱۷	۴۰	۱۲۴	۱۴۲	۱۹۳	۷۹	۹۵	۱۰۵	۱۰۱۲	۱۲۹	۱۴۴	۱۹۷
۳- فرانسه	۱۰۱	۴۱۵	۳۶۷	۴۰۸	۲۰۱	۱۷۶	۴۸	۹۱	۲۴۳	۲۶۶	۲۶۳	۹۸۵
۴- آلمان	۴۰۳	۱۸۲۴	۱۵۳۶	۳۳۱۰	۲۵۱۸	۱۸۱۲	۱۷۰۸	۱۷۹۵	۱۴۷۲	۲۰۲۴	۲۸۴۵	۴۴۷۳
۵- ایرلند	-	-	۷	۵۷	۷۵	۶۰	۴۰	۱۲	۱۶	۱۰۸	۸۲	۱۸
۶- ایتالیا	۱۳۳	۳۳۸	۷۹۶	۹۹۴	۱۰۲۹	۶۷۲	۶۰۹	۵۶۹	۴۱۷	۸۰۳	۱۲۱۸	۱۹۲۴
۷- هلند	۴۷	۲۷۸	۲۹۸	۴۶۰	۴۱۷	۲۹۸	۲۹۳	۳۳۲	۲۸۹	۴۱۰	۵۴۲	۵۶۵
۸- آسیا	۲۰	۷۶	۶۶۱	۴۵۲	۳۲۷	۳۱۲	۱۳۳	۱۰۶	۱۱۰	۲۱۹	۳۱۵	۴۱
۹- انگلیس	۲۰۹	۸۷۷	۶۳۵	۱۰۴۷	۱۰۳۰	۷۴۵	۶۳۴	۵۵۰	۵۵۶	۵۶۷	۷۶۶	۱۰۰۰
B: کشورهای عضو EFTA	۱۱۱	۵۱۱	۷۰۹	۱۲۲۱	۱۱۴۶	۶۷۳	۵۸۲	۵۰۲	۵۱۲	۷۴۷	۱۱۸۱	۱۳۳۸
۱- اتریش	۱۶	۷۸	۱۴۸	۳۰۴	۲۱۵	۱۹۳	۱۶۳	۱۴۶	۱۶۱	۲۲۶	۳۷۳	۴۱۴
۲- فنلاند	۱۲	۶۹	۱۰۷	۸۷	۸۳	۳۹	۳۷	۴۵	۴۸	۶۹	۱۳۶	۱۴۶
۳- نروژ	۵	۱۴	۲۴	۳۲	۱۵	۱۲	۱۰	۱۰	۸	۳۴	۳۷	۶۸
۴- سوئد	۲۳	۱۳۷	۲۱۹	۴۶۲	۵۲۲	۲۱۰	۱۴۳	۸۹	۸۰	۱۱۲	۲۹۰	۷۸۱
۵- سوئیس	۵۵	۲۱۳	۲۱۱	۳۳۶	۳۱۱	۲۱۹	۲۲۹	۲۱۲	۲۱۵	۳۰۶	۳۴۵	۳۲۹
C: سایر کشورهای صنعتی	۸۱۱	۳۷۹۲	۱۳۲۸	۳۴۹۳	۲۱۶۰	۱۶۲۰	۱۳۳۳	۱۱۵۹	۹۱۵	۱۳۵۷	۲۴۵۳	۳۵۹۱
۱- آمریکا	۵۳۰	۲۰۵۱	۱۲۴	۲۰۹	۱۷۸	۸۱	-	-	-	-	۱۴۰	۵۸۰
۲- کانادا	۱۹	۷۹	۱۶۱	۱۸۲	۱۲۰	۵۳	۶۶	۱۰۶	۷۹	۳۸۴	۳۳۱	۲۸۷
۳- ژاپن	۲۶۲	۱۶۶۲	۱۰۳۳	۳۱۰۲	۱۸۹۲	۱۴۹۶	۱۲۷۷	۱۰۵۳	۸۳۶	۹۷۳	۱۷۸۲	۲۷۲۴
کل صادرات کشورهای صنعتی به ایران	۱۸۸۴	۸۱۰۲	۶۳۲۱	۱۱۸۶۷	۹۳۳۰	۶۶۵۳	۵۸۱۶	۵۴۳۷	۵۰۲۲	۷۱۳۳	۱۰۳۷۵	۱۴۹۷۱
کل صادرات به ایران	۲۲۰۵	۱۰۳۴۶	۱۱۵۳۹	۱۸۲۹۶	۱۵۳۷۰	۱۱۶۳۵	۱۰۵۲۱	۹۵۷۰	۹۴۵۴	۱۲۸۰۷	۱۵۷۱۶	۲۱۶۸۸

1- IMF, DIRECTION OF TRADE STATISTICS YEARBOOK, 1992 (WASHINGTON, D.C.: IMF, PUB. 1992).  
 2- IMF, DIRECTION OF TRADE STATISTICS YEARBOOK, 1987 (WASHINGTON, D.C.: IMF, PUB. 1987).  
 3- UNCTAD COMMODITY YEARBOOK 1990, (NEW YORK: UNITED NATIONS, PUB., 1991).  
 4- UNCTAD COMMODITY YEARBOOK 1985, (NEW YORK: UNITED NATIONS, PUB., 1986).

جدول (۱ - ۳) رشد صادرات کشورهای صنعتی به ایران در سالهای ۱۹۸۳ - ۹۲

کشور / سال	۱۹۸۳	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
A: کشورهای جامعه اروپا (EC)									
۱ - بلژیک و لوکزامبورگ	۶۶/۸	-۱۰/۲	-۲۲/۸	۷۳/۹	-۷/۳	۲۴/۳	۲۵/۴	-۲۳/۷	۱۶/۷
۲ - دانمارک	۱۴/۵	۱۴/۸	-۵۱/۵	۲۰/۲	۱۰/۵	-۲/۸	۳۶/۳	۳۵/۹	۳۶/۸
۳ - فرانسه	۱۱/۲	-۵۰/۷	-۱۲/۴	-۷۲/۸	۸۹/۶	۱۶۷	۹/۴	۱۴۹	۴۸/۵
۴ - آلمان	۱۱۵/۵	۲۳/۹	-۲۸	-۵/۷	۵	-۱۸	۳۷/۵	۴۰	۵۷/۸
۵ - ایرلند	۷۱۴/۲	۳۱/۶	-۲۰	۳۳/۳	-۷۰	۳۳/۳	۵۷۵	-۲۴	-۷۸
۶ - ایتالیا	۲۴/۸	۴/۵	-۳۵/۳	-۹/۳	-۶/۵	۲۶/۷	۹۲/۵	۵۱/۷	۵۷/۹
۷ - هلند	۵۴/۴	-۹/۳	-۲۸/۵	۱/۶	-۲۰/۸	۲۳/۲	۴۳/۳	۳۲/۲	۴/۲
۸ - اسپانیا	۲۵/۲	-۲۷/۶	۴/۶	-۵۷/۳	-۲۰/۳	۳/۸	۹۹	۴۳/۸	-۸۶/۹
۹ - انگلیس	۶۴/۹	-۱/۶	۲۷/۷	-۱۴/۹	-۱۳/۲	۱	۱/۹	۳۵	۳۰/۵
B: کشورهای عضو EFTA									
۱ - اتریش	۱۰۵/۴	-۲۹/۳	-۱۰/۲	۱۵/۵	-۱۰/۴	۱۰/۳	۴۰/۴	۶۵	۱۱
۲ - فنلاند	-۱۸/۷	-۴/۶	۵۳	-۵/۱	۲۱/۶	۶/۶	۴۳/۷	۹۷/۱	۷/۳
۳ - نروژ	۳۳/۳	۵۳/۱	-۲۰	-۱۶/۷	۰	-۲۰	۳۲۵	۸/۸	۸۳/۸
۴ - سوئد	۱۱۰/۹	۱۳	-۵۹/۸	-۳۱/۹	-۳۷/۸	۱۰/۱	۴۰	۱۵۸/۹	۱۶۹/۳
۵ - سوئیس	۵۹/۲	-۷/۴	-۲۹/۶	۴/۵	-۷/۴	۱/۴	۴۲/۳	۱۲/۷	-۴/۶
C: سایر کشورهای صنعتی									
۱ - آمریکا	۵۵/۹	-۱۴/۸	-۵۴/۵	-	-	-	-	-	۳۱۴/۲
۲ - کانادا	۱۳	-۳۴	-۵۵/۸	۲۴/۵	۶۰/۶	-۲۵/۵	۳۸۶	-۱۳/۸	-۱۳/۳
۳ - ژاپن	۲۰۰/۳	-۳۹/۹	-۱۹/۶	-۱۵/۳	-۱۶/۹	-۲۰/۶	۱۶/۴	۸۳/۱	۵۲/۸

مأخذ: جدول (۲)

نکته قابل توجه در صادرات این گروه از کشورها آن است که تا قبل از انقلاب اسلامی، آمریکا در صدر صادرکنندگان به ایران قرار داشت، اما با بروز انقلاب و سپس قطع روابط سیاسی ایران و آمریکا حجم صادرات آمریکا دچار کاهش شدیدی گردید. و بالاخره از سال ۱۹۸۶ کاملاً قطع شد.

عبارت دیگر در عرض پنج سال سهم ایران در صادرات کشورهای جامعه اروپا ۵/۹ برابر افزایش یافته که در مقایسه با متوسط افزایش صادرات تمامی کشورهای صنعتی موردنظر، ۱/۴ برابر بالاتر است.

سهم ایران در صادرات جامعه اروپا در سالهای اولیه بعد از انقلاب، شروع به کاهش نمود و به ۰/۷ درصد در سال ۱۹۸۲ رسید، اما از سال بعد این سهم مجدداً افزایش نسبتاً شدیدی یافته و به ۱/۲ درصد کل صادرات کشورهای جامعه اروپا رسید که تقریباً در حد سهم ایران از صادرات سال ۱۹۷۵ آنها قرار داشت. از سال ۱۹۸۴ به دنبال کاهش حجم صادرات کشورهای صنعتی به ایران سهم ایران در صادرات کشورهای جامعه اروپا نیز دچار کاهش گردید و از یک درصد در سال ۱۹۸۴ به ۰/۳۴ درصد در سال ۱۹۸۸ رسید، اما از سال ۱۹۸۹ با افزایش صادرات کشورهای صنعتی به ایران سهم جامعه اروپا نیز افزایش یافت و به ۰/۷۱ درصد در سال ۱۹۹۱ بالغ گردید.

بنابراین، اگرچه ارزش صادرات کشورهای جامعه اروپا به ایران در سالهای آخر مورد بررسی افزایش نسبتاً شدیدی داشته، اما به دلیل منفی بودن رشد صادرات آنها (نسبت به متوسط رشد صادرات آنها) در سالهای گذشته و بعضاً منفی بودن متوالی این رشد در سالهایی مانند ۱۹۸۴-۸۸ (جدول ۱-۲ ملاحظه شود)، علیرغم افزایش صادرات آنها در سالهای بعد از ۱۹۸۸، سهم ایران در صادرات آنها هرگز به رقم

در بین کشورهای عضو اتحادیه افتا به ترتیب سوئد، سوئیس و اتریش بالاترین حجم صادرات به ایران را داشته اند، در حالی که سهم کشورهای نروژ و فنلاند در مقایسه با سه کشور قبلی بسیار کمتر بوده است.

حال بعد از این مختصر، به بررسی سهم ایران در صادرات کشورهای صنعتی خواهیم پرداخت. چنانکه اشاره گردید، جدول (۳) سهم ایران در صادرات کشورهای عمده صنعتی در سالهای ۱۹۷۰، ۱۹۷۵ و سالهای ۱۹۸۲ - ۹۱ را نشان می دهد.

در بین کشورهای عضو اتحادیه افتا به ترتیب سوئد، سوئیس و اتریش بالاترین حجم صادرات به ایران را داشته اند.

در این رابطه سهم ایران از صادرات کشورهای جامعه اروپا در سال ۱۹۷۰ بالغ بر ۰/۲۲ درصد بوده که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۱/۳ درصد از کل صادرات آنها رسیده است. به

جدول ۳ سهم ایران از صادرات کشورهای صنعتی (درصد)

سال	۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	۱۹۸۲	۱۹۷۵	۱۹۷۰
EC+A	۱۷/۰	۱۵/۰	۳۳/۰	۳۲/۰	۳۴/۰	۴۹/۰	۶۶/۰	۱	۱/۲	۰/۷	۱/۳	۰/۲۲
۱- بلژیک و لوکزامبورگ	۳۷/۰	۳۲/۰	۷۸/۰	۸۲/۰	۳۸/۰	۶۹/۰	۳۶/۰	۰/۴۹	۰/۶۹	۰/۳	۰/۸۷	۰/۲۷
۲- دانمارک	۵۵/۰	۱۳/۰	۹۳/۰	۳۶/۰	۴۱/۰	۶۵/۰	۴۷/۰	۱/۰۲	۰/۸۸	۰/۸	۰/۴۶	۰/۵۱
۳- فرانسه	۶۳/۰	۳۱/۰	۱۰۵/۰	۱۱۵/۰	۱۰۶/۰	۳۴/۰	۱۸/۰	۰/۲۲	۰/۶۵	۰/۴۰	۰/۷۹	۰/۵۹
۴- آلمان	۱/۱	۱۸/۰	۵۶/۰	۳۳/۰	۶۱/۰	۱/۷	۹۸/۰	۱/۵	۱/۹	۰/۸۷	۲/۰۲	۱/۲
۵- ایرلند	۰/۰	۳۵/۰	۵۲/۰	۸/۰	۰/۷	۳۱/۰	۵۸/۰	۰/۷۸	۰/۶۶	۰/۰۸	-	-
۶- ایتالیا	۱۱/۱	۱۸/۰	۷۵/۰	۳۲/۰	۵۶/۰	۵۷/۰	۸۵/۰	۳/۴	۱/۳۸	۱/۰۸	۰/۹۶	۱
۷- هلند	۶۳/۰	۱۳/۰	۳۸/۰	۸۷/۰	۶۵/۰	۶۳/۰	۴۳/۰	۰/۶۳	۰/۷	۰/۴۵	۰/۷۹	۰/۴
۸- اسپانیا	۰/۰	۵۷/۰	۹۳/۰	۸۷/۰	۳۱/۰	۶۳/۰	۳۱/۲۶	۱/۳۱	۲/۲۸	۱/۸	۰/۹۹	۰/۸۳
۹- انگلیس	۳۵/۰	۱۳/۰	۳۸/۰	۳۸/۰	۴۲/۰	۵۹/۰	۷۸/۰	۱/۰۸	۱/۱۴	۰/۶۵	۱/۹۹	۱/۰۸
B: کشورهای اتحادیه	۶۷/۰	۵۵/۰	۹/۰	۹۹/۰	۸۱/۰	۴۴/۰	۶۱/۰	۱/۱	۱/۲۳	۰/۷۱	۱	۰/۵۶
EFTA	۱	۰/۰	۷/۰	۵۰/۰	۵۶/۰	۷۲/۰	۱۱۲/۰	۱/۳۶	۱/۹۷	۰/۴۴	۱/۰۳	۰/۵۶
۱- آتریش	۰/۰	۵۵/۰	۳/۰	۲/۰	۱۱/۰	۲۳/۰	۲۹/۰	۰/۶۱	۰/۶۹	۰/۸۱	۱/۲۵	۰/۵۲
۲- فنلاند	۱/۰	۱/۰	۱۱/۰	۰/۳	۰/۴	۰/۵	۰/۶	۰/۰۸	۰/۱۸	۰/۱۴	۰/۱۹	۰/۲
۳- نروژ	۱۳/۱	۵۰/۰	۱۲/۰	۱۶/۰	۲/۰	۳۸/۰	۶۹/۰	۱/۷۸	۱/۶۸	۰/۸۱	۰/۷۹	۰/۲۴
۴- سوئد	۵۲/۰	۳۵/۰	۵۹/۰	۳۲/۰	۵۶/۰	۶/۰	۸۰/۰	۱/۲	۱/۳۱	۰/۸۱	۱/۶۴	۱/۰۶
۵- سوئیس	۳۳/۰	۲۸/۰	۱۸/۰	۱۳/۰	۱/۰	۲۵/۰	۳۴/۰	۰/۶۵	۰/۸۲	۰/۳۲	۱/۹۳	۱/۰۳
C: سایر کشورهای صنعتی	۳۱/۰	۰/۰	-	-	-	-	۰/۴	۰/۰۸	۰/۱	۰/۰۶	۱/۹	۱/۲۲
۱- آمریکا	۸۷/۰	۶۲/۰	۳۵/۰	۳۲/۰	۵۶/۰	۶۱/۰	۸۵/۰	۱/۱	۲/۱	۰/۷۴	۲/۸۸	۱/۳۵
۲- ژاپن	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰
۳- کانادا	۰/۲۳	۰/۲۶	۰/۳۳	۰/۰۷	۰/۱۱	۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۱۴	۰/۲۵	۰/۲۳	۰/۲۴	۰/۱۲

مخاطب: براساس آمار جدول (۲) و منابع آن استخراج گردیده است.



سال ۱۹۷۵ ترسیده و تقریباً نصف آن گردید. به عبارت دیگر ارزش صادرات کشورهای جامعه اروپا در خلال سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۱ بیش از ۴ برابر گردیده، درحالی که ارزش صادرات آنها به ایران تنها ۲ برابر گردیده است

در این میان آلمان به عنوان قدرتمندترین کشور جامعه اروپا دارای بیشترین ارزش صادرات به ایران بود، به طوری که سهم ایران در صادرات سال ۱۹۷۵ این کشور از دو درصد بیشتر بوده است. هرچند باید توجه نمود که مشابه روند کلی، سهم ایران از صادرات آلمان در خلال سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۱ به کمتر از نصف تقلیل یافته است.

همچنین بررسی سهم ایران از صادرات کشورهای فرانسه و انگلیس به عنوان دومین و سومین قدرتهای اقتصادی جامعه اروپا در سالهای ۱۹۷۰ و ۱۹۷۵ حاکی از آنست که اگرچه ارزش صادرات کل این دو کشور ارقام نسبتاً نزدیکی را نشان می دهد (جدول ضمیمه یک)، اما در مورد ایران به دلیل صادرات بیشتر انگلستان نسبت به فرانسه، سهم ایران از صادرات انگلستان در خلال سالهای فوق‌الذکر به مراتب بیشتر از فرانسه بوده است (۱/۰۸ و ۱/۹۹ درصد در مقابل ۰/۵۶ و ۰/۷۹ درصد).

همچنین در سالهای بعد از ۱۹۸۲، صادرات جهانی فرانسه رشد بالاتری را نسبت به انگلستان پیدا نمود، اما به دلیل آنکه رشد صادرات این کشور به ایران کمتر از انگلستان گردید، سهم ایران از صادرات فرانسه دچار

کاهش بیشتری گردید و از ۰/۴۵ درصد در سال ۱۹۸۳ به ۰/۶ درصد در سال ۱۹۸۷ (حداقل مقدار در دوره مورد بررسی) رسید، در حالی که سهم ایران از صادرات انگلستان از ۱/۱۴ درصد در سال ۱۹۸۳ به ۰/۴۲ درصد در سال ۱۹۸۷ تنزل یافت.<sup>۴</sup>

در سالهای بعد از ۱۹۸۷ با حل نسبی مشکلات مربوط به دعاوی ایران و فرانسه و بهبود روابط سیاسی دو کشور، ارزش صادرات فرانسه به ایران نیز افزایش یافت و سهم ایران در صادرات این کشور از ۰/۶ درصد به بیش از ۰/۴۶ درصد در سال ۱۹۹۱ رسید، در حالی که سهم ایران از صادرات انگلستان در سالهای ۱۹۸۸ و ۱۹۸۹ به کاهش خود ادامه داد و به ۰/۳۷ درصد در سال ۱۹۸۹ بالغ گردید. به طور مشابه اگرچه سهم ایران از صادرات ایتالیا و هلند نیز کم و بیش از روندی همانند صادرات کل جامعه اروپا (به ایران) تبعیت می نموده، ولی صادرات این دو کشور به ایران از ثبات بیشتری برخوردار بوده که نتیجه آن بطنی تر بودن تغییرات سهم ایران از صادرات این دو کشور نسبت به انگلیس و فرانسه بوده است.

سهم ایران از صادرات سایر کشورهای صنعتی (شامل آمریکا، کانادا و ژاپن) در سال ۱۹۷۰ بالغ بر ۱/۰۳ درصد بوده که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۱/۹۳ درصد افزایش یافته است (تقریباً دو برابر گردیده است). در سالهای بعد از ۱۹۷۸ از یک طرف با کاهش حجم تجارت ایران و آمریکا و از طرف دیگر رشد نسبتاً بالای

ایران را در صادرات خود به سالهای قبل از انقلاب برساند.

و بالاخره سهم ایران از صادرات ژاپن از حداکثر خود در سال ۱۹۷۵ (یعنی ۲/۹۸ درصد) به ۲/۱ درصد در سال ۱۹۸۳ و ۰/۲۳ درصد در سال ۱۹۸۸ تنزل یافته، اما در سالهای بعد این رقم افزایش یافته و به ۰/۸۷ درصد در سال ۱۹۹۱ رسیده است. بنابراین اگرچه ارزش صادرات ژاپن به ایران در سال ۱۹۹۱ معادل ۱/۶۴ برابر سال ۱۹۷۵ می‌باشد، اما به همان دلائل پیش گفته سهم ایران به اندکی بیش از  $\frac{1}{3}$  سال ۱۹۷۵ کاهش یافته است.

در مجموع سهم ایران از صادرات کشورهای صنعتی در خلال سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۱ کاهش نسبتاً شدیدی یافته و از ۴/۲۳ درصد به ۱/۹۳ درصد محدود شده است.

سهم ایران از صادرات کشورهای عضو اتحادیه تجارت آزاد (افتا) در سال ۱۹۷۰ بالغ بر ۰/۵۶ درصد بوده که این رقم در سال ۱۹۷۵ تقریباً دو برابر افزایش یافته است. در سالهای اول انقلاب این سهم دچار کاهش گردید، اما میزان کاهش آن کمتر از کشورهای عضو جامعه اروپا و کشورهای ژاپن، کانادا و آمریکا بود<sup>۵</sup> و به حداقل خود یعنی ۰/۵۲ درصد در سال ۱۹۸۸ رسید. اما در سالهای بعد این سهم افزایش یافت و به ۰/۸۹ درصد در سال ۱۹۹۱ بالغ گردید.

صادرات کشورهای صنعتی، سهم ایران در صادرات این کشورها کاهش شدیدی یافته و به ۰/۳۲ درصد در سال ۱۹۸۲ رسید. اما مجدداً در سال استثنایی ۱۹۸۳ این رقم به ۰/۸۲ درصد افزایش یافته، اما در نهایت با قطع صادرات آمریکا به ایران در سالهای ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۸ این رقم کاهش شدیدی یافته و به ۰/۱۳ درصد در سال ۱۹۸۸ رسیده است که کمترین سهم در خلال سالهای مورد بررسی می‌باشد. این سهم در نهایت با خاتمه جنگ تحمیلی افزایش یافته و به ۰/۴۲ درصد در سال ۱۹۹۱ رسیده است. بنابراین اگرچه ارزش صادرات کشورهای فوق به ایران در سال ۱۹۹۱ تنها ۲۰۰ میلیون دلار کمتر از سال ۱۹۷۵ بوده اما سهم ایران در صادرات آنها بیش از چهاربرابر کاهش یافته است.

در این میان سهم ایران از صادرات آمریکا از ۱/۹ درصد در سال ۱۹۷۵ به ۰/۱ درصد در سال ۱۹۸۳ و ۰/۴ درصد در سال ۱۹۸۴ تنزل یافته و در سالهای ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۰ نیز این سهم به صفر، رسیده، اما با از سرگیری صادرات آمریکا به ایران این سهم به ۰/۱۴ درصد در سال ۱۹۹۱ رسیده است.

این در حالی است که اگرچه سهم ایران از صادرات کانادا نیز در سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۱ با نوسانات زیادی روبه رو بوده، با این حال از ۰/۲۴ درصد در سال ۱۹۷۵ به ۰/۲۳ درصد در سال ۱۹۹۱ رسیده است. بنابراین در خلال سالهای اولیه دهه ۱۹۹۰ کانادا توانسته سهم

بنابراین مشابه سهم ایران از صادرات کانادا، اتحادیه افتا نیز در بلندمدت سهم صادراتی خود به ایران را تقریباً حفظ نموده است. این در حالی است که سهم ایران از صادرات اتریش و نروژ با نوساناتی ثابت باقی مانده، در حالی که از صادرات فنلاند و سوئیس به ترتیب به نصف و  $\frac{1}{3}$  کاهش یافته و از صادرات سوئد نیز به دو برابر افزایش داشته است. در مجموع سهم ایران از صادرات کشورهای صنعتی در خلال سالهای ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۱ کاهش نسبتاً شدیدی یافته و از  $\frac{4}{23}$  درصد به  $\frac{1}{93}$  درصد محدود شده است.

#### ۴ - جایگاه ایران در واردات کشورهای صنعتی

به منظور بررسی این امر باید ارزش واردات این کشورها از ایران، ارزش کل واردات کشورهای صنعتی و رشد واردات این کشورها از ایران را داشته باشیم. جداول ۴ و ۵ ارزش واردات کشورهای صنعتی از ایران و سهم ایران در واردات این کشورها را در خلال سالهای ۱۹۷۰، ۱۹۷۵ و سالهای ۱۹۸۲ - ۹۱ نشان می دهد. در این رابطه ارزش واردات جامعه اروپا از ایران در سال ۱۹۷۰ بالغ بر ۱۳۰۳ میلیون دلار بوده که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۷۴۵۴ میلیون دلار افزایش یافته که  $\frac{5}{72}$  برابر سال ۱۹۷۰ می باشد. در سالهای اولیه بعد از انقلاب، ارزش واردات جامعه اروپا از ایران تغییر عمده ای ننموده و به ۷۱۸۵ میلیون دلار در

سال ۱۹۸۲ و ۷۱۵۹ میلیون دلار در سال ۱۹۸۳ رسیده است (این در حالی بود که سهم ایران در صادرات کشورهای صنعتی در سال ۱۹۸۳ به یکباره افزایش شدیدی یافته بود).

به دلیل سهم بالای درآمدهای نفتی در صادرات ایران، با تشدید جنگ تحمیلی و بمباران تأسیسات نفتی و همچنین عدم سرمایه گذاریهای جایگزین در بخش نفت و کاهش قیمت جهانی آن و در نهایت جایگزینی نفت از سوی سایر کشورها برای تحت فشار قرار دادن ایران، ارزش واردات جامعه اروپا از ایران رو به کاهش گذارد و به حداقل خود در سالهای بعد از ۱۹۷۵ (یعنی ۳۳۶۵ میلیون دلار در سال ۱۹۸۸) رسید. در سالهای بعد با افزایش صادرات نفت ایران و افزایش قیمت آن در اثر بحران عراق و کویت، ارزش واردات جامعه اروپا از ایران رو به افزایش گذارد و به ۶۴۹۵ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ بالغ گردید.

بررسی ترکیب کشورهای جامعه اروپا در واردات از ایران نیز حاکی از آن است که در سالهای قبل از انقلاب، هلند، انگلیس و آلمان عمده ترین واردکنندگان از ایران در میان اعضای جامعه اروپا بوده اند، در حالی که در سالهای بعد از ۱۹۷۸ ایتالیا به عنوان اولین طرف صادراتی ایران مطرح می گردد.

بررسی ترکیب کشورهای جامعه اروپا در واردات از ایران نیز حاکی از آن است که در سالهای قبل از انقلاب، هلند، انگلیس و آلمان عمده‌ترین واردکنندگان از ایران در میان اعضای جامعه اروپا بوده‌اند، در حالی که در سالهای بعد از ۱۹۷۸ ایتالیا به عنوان اولین طرف صادراتی ایران مطرح می‌گردد که سهم صادرات ایران در واردات این کشور، بالاتر از تمامی اعضای جامعه اروپا قرار می‌گیرد.

بعد از جامعه اروپا سهم کشور آمریکا، کانادا و ژاپن در مرتبه بعدی اهمیت قرار داشته‌اند، به طوری که ارزش واردات این کشورها از ایران از ۱۴۴۳ میلیون دلار در سال ۱۹۷۰ به ۶۶۶۸ میلیون دلار در سال ۱۹۷۵ افزایش یافته که در مقایسه با جامعه اروپا از رشد کمتری برخوردار بوده است. در سالهای بعد با کاهش صادرات ایران، بخصوص به آمریکا و ژاپن، ارزش واردات این کشورها از ایران کاهش نسبتاً شدیدی یافته و در سال ۱۹۸۲ به ۲۹۸۱ میلیون دلار بالغ گردیده است. به استثنای سال ۱۹۸۳، با قطع واردات آمریکا از ایران ارزش واردات این کشورها در سالهای

بعد نیز مجدداً به کاهش خود ادامه داده و به رقم ۱۱۲۱ میلیون دلار در سال ۱۹۸۸ رسیده است و بر خلاف جامعه اروپا در سالهای بعد از ۱۹۸۸ نیز، ارزش واردات این کشورها از ایران رشد واردات جامعه اروپا را نداشته و در نهایت به ۲۸۳۵ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ رسیده است. (جدول ۴ و ۱ - ۴)

بدین ترتیب سهم و نقش ایران در واردات کشورهای آمریکا، ژاپن و کانادا که در سالهای قبل از انقلاب تفاوت فاحشی با جامعه اروپا نداشت در سالهای بعد از انقلاب دچار افول گردید و در نهایت در سال ۱۹۹۱ به نصف جامعه اروپا تقلیل یافت. (جدول ۴)

بدین ترتیب سهم و نقش ایران در واردات کشورهای آمریکا، ژاپن و کانادا که در سالهای قبل از انقلاب تفاوت فاحشی با جامعه اروپا نداشت در سالهای بعد از انقلاب دچار افول گردید و در نهایت در سال ۱۹۹۱ به نصف جامعه اروپا تقلیل یافت.

جدول ۴ - واردات کشورهای صنعتی از ایران در خلال سالهای ۱۹۷۰، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۲ - ۹۱ ارقام به میلیون دلار

سال	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	۱۹۸۲	۱۹۷۵	۱۹۷۰
A: کشورهای جامعه اروپا (EC)	۶۵۵	۵۱۷	۳۳۵	۴۱۰	۱۱۳۸	۴۱۶	۶۴	۷۱۵	۷۱۸۵	۷۵۵	۱۳۰۳
۱ - بزرگ بریتانیا	۹۹	۹۷	۵۱	۳۴	۱۶۲	۱۵۲	۱۷	۱۵۲	۳۷	۴۴	۶۸
۲ - دانمارک	۹	۷	۱۲	۱۰	۸	۴	۵۷	۲۹	۳۴	۳۵	۱۱
۳ - فرانسه	۱۱۹۹	۹۰	۱۱۴	۵۷۷	۳۲۸	۷۳۰	۷۱۰	۸۸۱	۸۰۴	۱۱۵۰	۱۳۶
۴ - آلمان	۸۲۰	۵۷۴	۵۷۹	۴۵۵	۴۷۰	۵۸۴	۵۸۹	۵۲۱	۶۳۹	۱۳۴۴	۳۰۰
۵ - ایرلند	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۵	۱۶
۶ - ایتالیا	۱۹۹۶	۷۲۸	۵۰۳	۵۵۳	۷۸۳	۱۳۶۶	۱۷۱۳	۲۲۸۹	۲۵۱۳	۱۰۳۶	۲۱۷
۷ - هلند	۱۰۶۳	۹۱۹	۹۳۶	۹۵۵	۳۸۸	۸۰۰	۱۳۲۱	۱۳۵۷	۱۵۹۲	۱۴۵۸	۱۵۳
۸ - اسپانیا	۶۵۱	۸۱۲	۴۴۱	۶۰۵	۳۶۷	۸۰۷	۱۱۰۱	۱۳۵۲	۹۷۰	۳۱۵	۶۰
۹ - انگلیس	۲۵۷	۳۷۳	۲۶۶	۲۸۳	۱۴۲	۷۳	۴۳۳	۱۳۸	۳۵۶	۱۴۱۲	۲۴۲
B: کشورهای اتحادیه (EFTA)	۶۳۰	۳۱۹	۳۱۰	۱۸۹	۱۸۳	۲۲۴	۱۸۴	۳۱۵	۳۱۷	۷۵۵	۸۴
۱ - اتریش	۱۵۱	۱۲۵	۷۹	۶۵	۳۶	۵۹	۴۲	۱۹	۴۹	۶۴	۶
۲ - فنلاند	۲۳	۳	۲	۴	۳۲	۱۴۷	۵۱	۱۱۴	۵۱	۱۳۸	۴۹
۳ - نروژ	۲۵	۲	۲	۷	۲	۲	۱	۱۱	۱	۱۸۷	۲
۴ - سوئد	۳۷۸	۱۶۸	۱۶۹	۶۶	۹۹	۱۶	۴۲	۱۲۲	۱۵۰	۲۶۶	۱۵
۵ - سوئیس	۵۲	۴۱	۴۷	۴۷	۴۴	۲۵	۴۸	۳۹	۶۶	۳۶	۱۲
C: سایر کشورهای صنعتی	۲۸۵۳	۱۶۲۸	۱۱۲۱	۳۱۰۱	۱۹۸۷	۳۰۹۳	۳۴۰۸	۵۲۴۰	۲۹۸۱	۶۶۶۸	۱۴۴۳
۱ - آمریکا	۲۳۷	۸	۸	۱۵۹۲	۵۵۶	۹۹۳	۶۶۴	۱۰۶۱	۵۵۶	۱۳۹۸	۱۳۶
۲ - ژاپن	۱۵۳۸	۱۶۲۲	۱۰۵۸	۱۴۲۶	۱۲۸۱	۲۹۹۶	۳۸۵۲	۳۸۵۲	۲۱۲۱	۴۵۱۶	۱۲۴۱
۳ - کانادا	۶۰	۱۸	۵۵	۸۳	۱۵۰	۱۰۴	۱۳۸	۴۱۷	۹۴	۷۴۴	۶۶
کل واردات کشورهای صنعتی از ایران	۹۹۶۰	۷۳۸۴	۴۷۹۰	۷۳۴۴	۴۸۰۸	۷۹۳۳	۹۹۹۶	۱۲۸۱۴	۱۰۴۸۳	۱۴۸۷۷	۲۸۳۰

منبع: جدول ۱

1 - IMF, DIRECTORY OF TRADE STATISTICS YEAR BOOK, 1992 (WASHINGTON, D.C.: IMF, PUB. 1992 AND OTHER ISSUES).

2 - UNCTAD COMMODITY YEARBOOK 1990. (NEWYORK: UNITED NATIONS, PUB. 1991) AND OTHER ISSUES.

جدول (۱ - ۴) رشد واردات کشورهای صنعتی از ایران در سالهای ۱۹۸۳ - ۹۱

ارقام: درصد

کشور / سال	۱۹۸۳	۱۹۸۴	۱۹۸۵	۱۹۸۶	۱۹۸۷	۱۹۸۸	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱
A: کشورهای جامعه									
اروپا (EC)	۰	-۱۰/۵	-۲۷/۹	-۴۲/۸	۵۵/۵	-۱۸/۱	-۵۷/۷	۲۲/۲	۱
۱- بلژیک و لوکزامبورگ	-۴۳	۱۱/۸	۴۸/۲	-۳۵/۷	۱۱۱/۷	۵۴/۲	۸۴/۷	-۹/۷	۱۳/۲
۲- دانمارک	-۱۴/۷	۹۶/۵	-۹۲/۹	۱۰۰	۲۵	۲۰	-۴۱/۷	۱۴/۳	۱۲/۵
۳- فرانسه	۹/۶	-۱۹/۴	۲/۸	-۵۵	۷۵/۹	-۸۰	۷۲۴/۵	۳۱/۵	-۳
۴- آلمان	-۱۲/۲	۵	۰	-۱۹/۵	-۳/۱	۲۷/۲	۰	۲۹/۶	۱۲/۸
۵- ایرلند	-	-	-	-	-	-	-	-	۰
۶- ایتالیا	-۵/۳	-۲۸/۳	-۲۰/۲	-۴۲/۷	۲۱/۷	-۴۷/۲	۴۶/۷	۹۴/۴	۴/۲
۷- هلند	-۱۴/۷	۲۰/۲	-۵۰/۹	-۵۱/۵	۱۲۶/۳	۸/۷	-۲	-۱/۸	۱۵/۶
۸- اسپانیا	۷۰/۳	-۲۳/۳	-۲۶/۷	-۵۴/۵	۶۴/۸	-۲۷/۱	۷۰/۵	۹/۳	-۲۰/۸
۹- انگلیس	-۶۱/۲	۲۱۳/۷	-۸۳/۱	۸۰/۸	۱۱۴/۴	-۲۰/۱	۶۵	۱۸/۵	-۴۱/۸
B: کشورهای عضو									
EFTA	۰	-۴۱/۶	۲۱/۷	-۱۸/۳	۳/۳	۶۴	۲/۹	۹/۷	۸۰
۱- اتریش	-۶۱/۲	۱۲۱	۴۰/۵	-۳۹	۸۰/۵	۲۱/۵	۵۸/۲	-۲۰	۵۱
۲- فنلاند	۱۲۳/۵	-۵۵/۲	۱۸۸/۲	-۷۸/۲	-۸۷/۵	-۵۰	۵۰	-۳۳/۳	۱۰۵۰
۳- نروژ	۱۰۰۰	-۹۰/۹	۱۰۰	۰	۲۵۰	۸۵/۷	-۸۴/۶	۱۵۰	۴۰۰
۴- سوئد	-۱۲	-۶۸/۲	-۶۱/۹	۳۳۱/۲	-۴/۳	۱۵۶	-۱۲/۴	۳۵/۱	۸۹
۵- سوئیس	-۴۰/۹	۲۳	-۴۷/۹	۷۶	۶۱۸	۰	-۱۲/۷	۹۱۷	۱۷/۸
C: سایر کشورهای صنعتی									
۱- آمریکا	۹۰/۸	-۳۷/۴	۴/۴	-۱۹/۸	۱۸۹/۳	-۹۹/۵	۰	-۷۵	۱۱۷۵۰
۲- ژاپن	۶۵/۲	-۳۲/۳	-۱۱/۹	-۴۴/۲	۱۱/۳	-۲۵/۸	۵۳/۳	۹۴/۲	-۱۹/۴
۳- کانادا	۲۵۴/۲	-۶۷/۷	-۲۴/۶	۴۴/۲	-۴۴/۶	-۳۳/۷	۱۵۰/۹	-۸۶/۹	۲۳۳/۳

ماخذ: جدول (۴)

در تولید نفت می‌باشد.<sup>۸</sup>

مقایسه روند واردات این اتحادیه و جامعه اروپا و روند کلی واردات کشورهای صنعتی از ایران حاکی از آن است که واردات کشورهای اتحادیه افتا از ایران، کمتر تحت تاثیر مسائل سایر کشورهای صنعتی قرار داشته است.

حال به بررسی سهم ایران در واردات کشورهای صنعتی خواهیم پرداخت. جدول (۵) سهم ایران در واردات کشورهای صنعتی در سالهای ۱۹۷۰ و ۱۹۷۵ و سالهای ۱۹۸۲ - ۹۱ را نشان می‌دهد. در سال ۱۹۷۰ سهم ایران در واردات جامعه اروپا (۱/۰۴ درصد) بوده که این رقم با افزایش قیمت نفت و صادرات آن به حداکثر خود در سال ۱۹۷۵ یعنی ۲/۲۸ رسیده است. در سالهای بعد از انقلاب، متوسط سهم ایران در واردات کشورهای جامعه اروپا رو به کاهش گذارد و در سالهای ۱۹۸۲ و ۱۹۸۳ به ۱/۱ درصد محدود گردید. از سال ۱۹۸۳ (با کاهش صادرات نفت ایران و قیمت جهانی نفت)، متوسط سهم ایران در واردات این کشورها بازهم کاهش یافت و به حداقل خود در دوره مورد بررسی یعنی ۰/۳۱ درصد در سال ۱۹۸۸ رسید.

در سالهای بعد از ۱۹۸۸، اگرچه صادرات ایران مجدداً افزایش قابل توجهی پیدا نمود، اما به دلیل بالاتر بودن متوسط رشد واردات جامعه

و بالاخره ارزش واردات کشورهای عضو اتحادیه افتا از ایران در سال ۱۹۷۰ به ۸۴ میلیون دلار می‌رسید که این رقم در پنج سال بعد به ۷۵۵ میلیون دلار افزایش یافت که تقریباً نه برابر سال ۱۹۷۰ بود. بنابراین در سالهای نیمه اول دهه ۱۹۷۰ رشد واردات این اتحادیه از ایران بالاتر از جامعه اروپا بوده است. در سالهای بعد از ۱۹۷۸ ارزش واردات این اتحادیه از ایران رو به کاهش گذارد.<sup>۶</sup> و در سال ۱۹۸۲ به نصف سال ۱۹۷۵ رسید. همچنین در سال ۱۹۸۳ که بالاترین ارزش صادرات ایران در سالهای جنگ روی داده، ارزش صادرات اتحادیه افتا از ایران تغییری نمود و در سالهای بعد با نوساناتی به کاهش بطنی خود ادامه داد و به حداقل خود در سال ۱۹۸۶ (یعنی ۱۸۳ میلیون دلار) رسید. مقایسه روند واردات این اتحادیه و جامعه اروپا و روند کلی واردات کشورهای صنعتی از ایران حاکی از آن است که واردات کشورهای اتحادیه افتا از ایران، کمتر تحت تاثیر مسائل سایر کشورهای صنعتی قرار داشته است و در نهایت نیز ارزش واردات این گروه از کشورها در سال ۱۹۹۱ به ۶۳۰ میلیون دلار رسیده که بیش از ۳/۳ برابر سال ۱۹۸۶ بوده است.<sup>۷</sup>

همچنین بررسی ترکیب کشورهای اتحادیه افتا نیز حاکی از آن است که سوئد، اتریش و سوئیس عمده ترین واردکنندگان از ایران بوده‌اند در حالی که واردات فنلاند و نروژ از اهمیت چندانی برخوردار نبوده است، که دلیل اصلی آن ناشی از خودکفایی نسبی این دو کشور

## جدول (۵) - سهم ایران در واردات کشورهای صنعتی

ارقام: درصد

سال	۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۹	۱۹۸۸	۱۹۸۷	۱۹۸۶	۱۹۸۵	۱۹۸۴	۱۹۸۳	۱۹۸۲	۱۹۷۵	۱۹۷۰
A: کشورهای EC	۰/۴۵	۰/۴۵	۰/۴۵	۰/۳۹	۰/۴۳	۰/۳۳	۰/۳۹	۱	۱/۱	۱/۱	۲/۲۸	۱/۰۴
۱ - بزرگ و لوکزامبورگ	۰/۸۲	۰/۶۸	۰/۹۸	۰/۵۷	۰/۴۱	۰/۳۳	۰/۴۵	۰/۳۱	۰/۱۷	۰/۴۶	۱/۴	۰/۵۹
۲ - دانمارک	۰/۳	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۳۴	۰/۱۸	۰/۲۰	۲/۴۹	۰/۱۵
۳ - فرانسه	۰/۵۲	۰/۵۳	۰/۴۹	۰/۶۴	۰/۴۶	۰/۴۵	۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۸۳	۰/۷۰	۲/۱	۰/۷۱
۴ - آلمان	۰/۲۱	۰/۲۱	۰/۲۱	۰/۲۳	۰/۲۰	۰/۱۵	۰/۳۷	۰/۳۹	۰/۳۷	۰/۴۱	۱/۷۸	۱
۵ - ایرلند	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱/۴۸	۱
۶ - ایتالیا	۰/۸۱	۰/۷۷	۰/۴۸	۰/۳۶	۰/۷۲	۰/۷۳	۱/۵	۲	۳	۳	۲/۶۹	۱/۴۵
۷ - هلند	۱/۲	۱/۱	۰/۷۱	۰/۵۱	۱/۰۴	۱/۰۳	۱/۲	۲/۶	۱/۲	۱/۵	۴/۱۸	۱/۸۸
۸ - اسپانیا	۰/۷۰	۰/۹۳	۱/۰۵	۰/۷۳	۱/۲	۱/۰۵	۲/۶	۳/۸	۵/۷	۳/۰۷	۱/۹	۱/۱۷
۹ - انگلیس	۰/۱۲	۰/۱۹	۰/۱۹	۰/۱۲	۰/۱۷	۰/۰۹	۰/۴۲	۰/۴۲	۰/۱۴	۰/۳۴	۲/۶۳	۱/۱
B: EFTA	۰/۲۹	۰/۱۵	۰/۱۶	۰/۱۷	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۲۰	۰/۱۸	۰/۳۱	۰/۳۰	۱/۲۹	۰/۳۵
۱ - اتریش	۰/۳	۰/۲	۰/۳۲	۰/۲۱	۰/۲۰	۰/۱۳	۰/۲۸	۰/۲۱	۰/۰۹	۰/۱۵	۰/۶۸	۰/۱۷
۲ - فنلاند	۰/۱۱	۰	۰	۰	۰/۰۲	۰/۲۱	۱/۱	۰/۴۱	۰/۸۹	۰/۳۸	۱/۸	۱/۸۶
۳ - نروژ	۰/۹۸	۰	۰	۰/۰۶	۰	۰	۰	۰	۰/۰۸	۰	۱/۷۲	۰
۴ - سوئد	۰/۷۶	۰/۳۶	۰/۳۰	۰/۳۷	۰/۱۶	۰/۲۱	۰/۰۶	۰/۱۶	۰/۵۰	۰/۵۴	۱/۴۹	۰/۲۱
۵ - سوئیس	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۷	۰/۸۳	۰/۰۹	۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۱۳	۰/۲۳	۰/۲۷	۰/۱۸
C: سایر	۰/۳۳	۰/۳۶	۰/۲۱	۰/۱۵	۰/۴۷	۰/۳۳	۰/۵۴	۰/۶۲	۱/۱۶	۰/۶۷	۳/۴	۲
۱ - آمریکا	۰/۰۵	۰	۰	۰	۰/۳۸	۰/۱۵	۰/۱۹	۰/۱۹	۰/۳۹	۰/۲۲	۱/۳۴	۰/۳۴
۲ - ژاپن	۱/۰۷	۱/۳۴	۰/۷۷	۰/۵۷	۰/۹۵	۱/۰۱	۱/۷۸	۱/۹۱	۳/۰۴	۱/۸	۷/۸۲	۶/۵۷
۳ - کانادا	۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۱۲	۰/۵۱	۰/۰۹	۰/۱۸۵	۰/۱۴	۰/۱۹	۰/۹۶	۰/۱۷	۲/۲	۰/۴۹

منبع: براساس ارقام جدول (۴) و منابع مورد استفاده به دست آمده است.



اروپا از سایر کشورها، سهم ایران در ابتدا به ۰/۴۵ درصد در سال ۱۹۸۹ افزایش یافت، اما در سالهای ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱ این رقم ثابت باقی ماند.

همچنین مقایسه سهم ایران در واردات تک اعضاى جامعه اروپا نیز حاکی از آن است که در سال ۱۹۷۰ بالاترین سهم ایران، از واردات کشورهای هلند، ایتالیا و اسپانیا بوده که مقادیر آن به ترتیب ۱/۸۸، ۱/۴۵ و ۱/۲۷ درصد بوده است. در سال ۱۹۷۵ با افزایش قیمت نفت و صادرات ایران و همچنین کسش ناپذیری تقاضای نفت، در ارقام فوق تغییراتی به وجود آمد، به طوری که با افزایش سهم ایران در واردات اعضاى جامعه اروپا، رتبه‌بندی آن نیز دچار تغییر گردید. بدین ترتیب سهم ایران در واردات کشورهای هلند و ایتالیا به ۴/۱۸ و ۲/۶۹ درصد رسید و کشورهای انگلیس، دانمارک و فرانسه به ترتیب با ۲/۴۳، ۲/۴۹ و ۲/۱ درصد در رده‌های بعدی قرار گرفتند.<sup>۹</sup>

در سال ۱۹۷۰ بالاترین سهم ایران، از واردات کشورهای هلند، ایتالیا و اسپانیا بوده که مقادیر آن به ترتیب ۱/۸۸، ۱/۴۵ و ۱/۲۷ درصد بوده است.

در سالهای اولیه بعد از انقلاب، به غیر از افزایش سهم ایران در واردات ایتالیا و اسپانیا، این سهم در بقیه اعضاى جامعه اروپا کاهش قابل توجهی یافت، به طوری که در سال ۱۹۸۲

در مورد اسپانیا به بالاترین نسبت یعنی ۳/۰۷، ایتالیا ۳ درصد و هلند ۲/۵ درصد رسید. قابل توجه است که در خلال سالهای ۱۹۷۰ - ۸۲ ارزش واردات کشورهای اسپانیا، ایتالیا و هلند از ایران به ترتیب ۱۶/۲، ۱۱/۶ و ۶/۳ برابر گردید. در حالی که این ارزش در واردات آلمان و انگلیس (با توجه به نوسانات آنها) تنها به ۲ و ۱/۵ برابر افزایش یافته است.

در سالهای اولیه بعد از انقلاب، به غیر از افزایش سهم ایران در واردات ایتالیا و اسپانیا، این سهم در بقیه اعضاى جامعه اروپا کاهش قابل توجهی یافت.

در سالهای بعد از ۱۹۸۳ به تبع کشورهای صادرات ایران و رشد صادرات جامعه اروپا از سایر کشورها، سهم ایران در واردات اکثر کشورهای جامعه اروپا کاهش یافت و در سال ۱۹۸۸ به حداقل خود در مورد اکثریت اعضا رسید. با این حال اگرچه در سالهای بعد، ارزش واردات این کشورها از ایران افزایش یافت، لیکن به دلیل شرایط نزولی رابطه مبادله صادرات ایران در مقابل کالاهای وارداتی از اعضاى جامعه اروپا، سهم ایران در واردات تمامی اعضاى جامعه اروپا بسیار محدودتر از سالهای میانی دهه ۱۹۷۰ گردید؛ به عبارت دیگر این مسئله حاکی از آن است که رشد بالاتر واردات کشورهای جامعه اروپا از سایر کشورها و همچنین افزایش قیمت محصولات صنعتی و همچنین

نوسانات کاهشی قیمت نفت باعث گردیده تا سهم ایران در (اثرکاهش رابطه مبادله) واردات کشورهای جامعه اروپا کاهش شدیدی یابد. و بالاخره نکته قابل توجه دیگر کاهش شدید واردات ایرلند از ایران در سالهای بعد از انقلاب است به طوری که سهم ایران در واردات این کشور از ۱/۴ درصد در سال ۱۹۷۵ به صفر در سالهای بعد از انقلاب منتهی گردید.

**در میان اعضای اتحادیه افتا بالاترین ارزش واردات از ایران به کشورهای سوئد، اتریش و سوئیس تعلق داشته.**

به طور مشابه متوسط سهم ایران در واردات کشورهای عضو اتحادیه تجارت آزاد در سال ۱۹۷۰ بالغ بر ۰/۳۵ درصد بود که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۱/۲۹ درصد افزایش یافت. در سالهای بعد سهم ایران در واردات این اتحادیه به شدت کاهش یافت و به ۰/۳ درصد در سال ۱۹۸۲ محدود گردید. از سال ۱۹۸۳ نیز این سهم مجدداً کاهش بیشتری یافت و به حداقل خود در سال ۱۹۸۷، یعنی ۰/۱۱ درصد رسید. در سالهای بعد از ۱۹۸۷ نیز با توجه به افزایش نه چندان قابل توجه صادرات ایران به اتحادیه افتا این سهم به ۰/۲۹ درصد در سال ۱۹۹۱ بالغ گردید. در میان اعضای اتحادیه افتا بالاترین ارزش واردات از ایران به کشورهای سوئد، اتریش و سوئیس تعلق داشته، هرچند که سهم ایران در واردات سوئیس در سه سال آخر مورد

بررسی کاهش قابل توجهی یافته در حالی که این سهم برای سوئد افزایشی و برای اتریش تغییر محسوسی ننموده است. و بالاخره متوسط سهم ایران در واردات سایر کشورهای صنعتی (شامل آمریکا، کانادا و ژاپن) در سال ۱۹۷۰ به ۲ درصد می‌رسد که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۳/۴ درصد افزایش یافته است.

مقایسه روند این کشورها با متوسط کشورهای جامعه اروپا و افتا حاکی از بالاتر بودن سهم ایران در واردات این کشورها بوده است. در سالهای بعد از انقلاب، متوسط سهم ایران در واردات این کشورها نیز دچار کاهش گردید و در نهایت بعد از رسیدن به حداقل خود در سال ۱۹۸۸ (یعنی ۰/۱۵ درصد) به ۰/۳۳ درصد در سال ۱۹۹۱ بالغ گردید. نکته قابل توجه در سهم ایران در واردات این کشورها در سالهای قبل از انقلاب، درصد بالای سهم ایران در واردات ژاپن بوده به طوری که این رقم در سال ۱۹۷۵ به ۷/۸۲ درصد می‌رسیده که خود بالاترین سهم در میان کشورهای صنعتی مورد بررسی محسوب می‌شده است. اما این رقم در سالهای بعد از انقلاب، با افزایش رشد واردات ژاپن از سایر کشورها و کاهش صادرات ایران به شدت افت نمود و به ۰/۵۷ درصد در سال ۱۹۸۸ و ۱/۰۷ درصد در سال ۱۹۹۱ رسید. به همین ترتیب سهم ایران در واردات کانادا نیز در سالهای بعد از انقلاب کاهش شدیدی یافته و با نوساناتی به حداقل خود در سال ۱۹۹۰ (یعنی ۰/۰۱ درصد) رسیده که رقم قابل توجهی را

تشکیل نمی‌داده است.

صنعتی در قالب جامعه اروپا (EC)، اتحادیه تجارت آزاد (BFTA) و کشورهای آمریکا، ژاپن و کانادا بررسی گردید که نتایج آن به صورت فهرست‌وار به قرار زیر است:

۱ - در سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۵ افزایش صادرات کشورهای صنعتی به ایران به گونه‌ای بود که متوسط این افزایش برای جامعه اروپا بالاتر از متوسط اتحادیه تجارت آزاد و سایر کشورهای صنعتی بود، در نتیجه سهم ایران در صادرات جامعه اروپا به طور قابل توجهی افزایش یافت. همچنین صرف‌نظر از نوسانات سالهای اولیه انقلاب، در سالهای بعد از ۱۹۸۴ صادرات کشورهای صنعتی به ایران به دلایل عمدتاً سیاسی - نظامی کاهش یافت، اما این کاهش به گونه‌ای بود که میزان کاهش برای جامعه اروپا کمتر از متوسط کل کشورهای صنعتی گردید، در نتیجه نوسانات صادرات جامعه اروپا به ایران کمتر از نوسانات سایر کشورهای صنعتی بود.

۲ - با توجه به نوسانات صادرات کشورهای جامعه اروپا به ایران، در بین کشورهای این جامعه آلمان از بالاترین رقم صادرات به ایران چه در سالهای قبل از انقلاب و چه در سالهای بعد از آن برخوردار بوده، در حالی که این رقم در مورد برخی از اعضای جامعه از نوسانات بیشتری برخوردار بوده است.<sup>۱۰</sup> با این حال بعد از آلمان، کشورهای ایتالیا و انگلیس در مراتب بعدی اهمیت قرار داشته‌اند:

۳ - نقش ایران در صادرات انگلیس پیوسته در

در مجموع، شواهد حاکی از آن است که نقش ایران در واردات کشورهای صنعتی بسیار محدود گشته است که دلائل آن فهرست‌وار به قرار زیر هستند.

۱ - کاهش ارزش صادرات ایران، بخصوص صادرات نفت، به دلیل مسائل سیاسی - نظامی

۲ - بالاتر بودن متوسط رشد واردات کشورهای صنعتی از سایر کشورهای مشابه نسبت به رشد واردات آنها از ایران

۳ - نزولی بودن رابطه مبادله ایران و کشورهای صنعتی، بخصوص در رابطه با قیمت نفت در مقایسه با فرآورده‌های صنعتی

۴ - اعمال صلاحیتهای سیاسی در مسائل اقتصادی ایران و کشورهای صنعتی

در مجموع، شواهد حاکی از آن است که نقش ایران در واردات کشورهای صنعتی بسیار محدود گشته است.

## خلاصه و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر به بررسی جایگاه ایران در تجارت کشورهای صنعتی پرداخته و سعی نموده تا جایگاه و سهم ایران در تجارت کشورهای صنعتی، در خلال سالهای دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۱ را به دست آورد. در این رابطه چنانکه ملاحظه شد سهم ایران در تجارت کشورهای

حال کاهش بوده، به طوری که سهم ایران از صادرات این کشور به  $\frac{1}{8}$  این رقم در سالهای قبل از ۱۹۷۸ رسیده است. همچنین در بین اعضای جامعه، ایرلند از کمترین صادرات به ایران برخوردار بوده و به عبارتی ایران نقش مهمی در صادرات این کشور نداشته است.

۴ - در مجموع سهم ایران از صادرات جامعه اروپا به دلایل خاص سالهای دهه ۱۹۸۰ به شدت کاهش یافته و افزایش صادرات این جامعه در سالهای اخیر نیز نتوانسته به سهم سالهای قبل از ۱۹۷۸ برسد.

۵ - به دنبال کاهش و در نهایت قطع صادرات آمریکا به ایران در سالهای بعد از ۱۹۷۸، ژاپن توانست بخش بزرگی از سهم صادراتی آمریکا در سالهای ۱۹۷۸ - ۸۴ را از آن خود نماید، با این حال با خاتمه جنگ ایران و عراق آمریکا صادرات خود به ایران را از سر گرفت، به طوری که بر اساس آمارهای صندوق بین‌المللی پول این رقم در سال ۱۹۹۲ میلادی به بیش از ۸۰۰ میلیون دلار رسیده است.<sup>۱۱</sup> در کل سهم ایران از صادرات گروه کشورهای آمریکا، کانادا و ژاپن (بخصوص دو کشور اول) در سالهای بعد از انقلاب کاهش شدیدی پیدا نمود که دلیل آن عمدتاً به رشد نسبتاً بالاتر صادرات این کشورها (نسبت به صادرات به ایران) و محدودیتهای وارداتی ایران برمی‌گردد.

۶ - برخلاف کاهش صادرات کشورهای جامعه اروپا و گروه کشورهای آمریکا، کانادا و ژاپن در سالهای اولیه پس از انقلاب، سهم ایران از

صادرات اتحادیه تجارت آزاد از ثبات نسبتاً خوبی برخوردار بوده که علت آن ناشی از گرایش بیشتر ایران به تجارت، با این کشورها و کشورهای بلوک شرق در اوائل انقلاب بوده است. با این حال در بین اعضای این اتحادیه نیز برخلاف سهم ناچیز ایران در صادرات کشورهای فنلاند و نروژ کشورهای سوئد و سوئیس عمده‌ترین سهم صادرات این اتحادیه به ایران را داشته‌اند.

۷ - در بخش واردات نیز سهم ایران در واردات جامعه اروپا در خلال سالهای مورد بررسی به کمتر از  $\frac{1}{4}$  این سهم در سال ۱۹۷۵ رسیده است.

۸ - رشد واردات اتحادیه تجارت آزاد، کانادا و ژاپن از ایران در سالهای آخر دوره مورد بررسی کمتر از جامعه اروپا بوده است. بنابراین در سالهای بعد از ۱۹۸۸ قسمت اعظم رشد واردات کشورهای صنعتی از ایران مربوط به افزایش واردات جامعه اروپا از ایران بوده است.

۹ - در سالهای قبل از انقلاب سهم ایران در واردات کشورهای هلند، آلمان و انگلیس بیشتر از سایر اعضای جامعه اروپا بوده، در حالی که در سالهای بعد از انقلاب این سهم در واردات آلمان و انگلیس به شدت کاهش یافته است. با این حال در میان اعضای جامعه اروپا ایتالیا، هلند و در مرحله بعد اسپانیا از روابط نسبتاً متعادلتری نسبت به سایر اعضا جامعه برخوردار بوده‌اند و در این میان ایرلند در سالهای پس از انقلاب وارداتی از ایران نداشته است.

کشورهای سوئد، اتریش و سوئیس، سهم روابط تجاری فنلاند و نروژ با ایران از اهمیت خاصی برای کشورهای فوق برخوردار نبوده است (یعنی ایران نقش چندانی در مبادلات تجاری این کشورها ندارد).

۱۲ - در مجموع سهم ایران در واردات و صادرات اکثر کشورهای صنعتی به شدت کاهش یافته که مبین کاهش قدرت اقتصادی ایران و نقش آن در عرصه اقتصاد بین‌الملل است.

۱۰ - ایران در سالهای قبل از انقلاب، سهم عمده‌ای را در واردات ژاپن داشته، در حالی که این سهم هرچه به سالهای آخر دوره مورد بررسی نزدیک می‌شویم، کاهش یافته است؛ به عبارت دیگر رشد بالاتر واردات ژاپن از سایر کشورها (بخصوص کشورهای نفت خیز غربی) باعث کاهش سهم ایران در واردات ژاپن گردیده است.

۱۱ - برخلاف سهم ایران در تجارت با



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

۱ - به منظور بررسی این مسئله، نیازمند ارقام ارزش صادرات کشورهای صنعتی به ایران، ارزش کل صادرات کشورهای صنعتی، و سهم ایران از کل صادرات آنها و رشد صادرات کشورهای صنعتی به ایران هستیم. جداول (۱ - ۲) - که در صفحات بعد آمده‌اند - ارزش کل صادرات کشورهای صنعتی به ایران، رشد صادرات آنها به ایران و سهم ایران در صادرات این کشورها را در خلال سالهای ۱۹۷۰ - ۱۹۷۵ و سالهای ۱۹۸۲ - ۱۹۹۱ (دوره بررسی) نشان می‌دهند.

۲ - این جامعه از سال ۱۹۹۳ اتحادیه اروپا (F.U) خوانده می‌شود.

۳ - به نظر می‌رسد که دلایل سیاسی مهمترین عامل تغییر گرایش تجاری ایران باشد.

۴ - به نظر می‌رسد که قسمت اعظم کاهش صادرات فرانسه به ایران ناشی از مسائل سیاسی فی مابین و دعاوی مالی ایران بوده است.

۵ - دلیل این مسئله از یک طرف معلوم رشد کمتر صادرات کشورهای مضر افتا نسبت به جامعه اروپا، ژاپن و آمریکا بوده و از طرف دیگر مربوط به کاهش کمتر واردات ایران از اعضای این اتحادیه بوده است.

#### 6- UNCTAD, Commodity Year Book 1982 (New York: United Nation, Pub., 1986).

۷ - ارقام مزبور صحت پیش‌فرض نقش مسائل سیاسی در روابط بازرگانی را به خوبی روشن می‌کند؛ به عبارت دیگر به دلیل سیاستهای نسبتاً مستقلانه و کمتر خصمانه اتحادیه تجارت آزاد اروپا در مقایسه با جامعه اروپا و آمریکا در مقابل ایران، روابط تجاری ایران با این کشورها کمتر تحت تاثیر مسائل سیاسی روابط خارجی ایران با دنیای غرب قرار داشته، در حالی که بعکس این مسائل در جامعه اروپا از یک طرف به دلیل حمایت از سیاستهای خصمانه آمریکا در مقابل ایران از طرف دیگر، به دلیل مسائل حاد سیاسی بین برخی از اعضای این جامعه (مانند فرانسه و انگلیس) با ایران کاملاً مؤثر بوده است.

۸ - چنانکه اشاره گردید قسمت اعظم صادرات ایران را نفت خام تشکیل می‌دهد و چون فنلاند و نروژ در تولید محصولات انرژی‌زایی چون نفت (دریای شمال) و گاز خودکفا می‌باشند، خودبه‌خود زمینه گسترش مبادلات تجاری با کشور فوق محدود می‌گردد که برآیند نهایی آن در آمار تجارت خارجی نیز کاملاً مشهود است (جدول ۴).

۹ - علت عمده این افزایش بالا رفتن شدید قیمت نفت و کاهش ناپذیری تقاضای آن بوده است.

۱۰ - اعضای جامعه اروپا در این قالب در سه دسته طبقه بندی می‌شوند:

الف - کشورهای که روند صادراتشان به ایران بسیار پرنوسان بوده که شامل فرانسه، اسپانیا و ایرلند می‌گردد.

ب - کشورهایی که روند صادراتشان به ایران دارای نوسانات متوسط بوده که شامل آلمان انگلیس، ایتالیا می‌گردد.

ج - کشورهایی که روند صادراتشان به ایران از نوسان کمی برخوردار بوده که شامل هلند، دانمارک، بلژیک و لوکزامبورگ می‌گردد.

#### 11- IMF, DIRECTION OF TRADE STATISTICS YEARBOOK 1993 (WASHINGTON, D.C:

IMF PUB., 1993), P.429.